

חומר למבחן מעבר לבוגרי כיתה י' במגמת ביולוגיה

מונחים ומושגים נוספים	מפרט תכנים	רעיון / תופעה
	<p>גוף האדם - מבט על</p> <ul style="list-style-type: none"> ● גוף האדם בנוי ממערכות הפועלות תוך וויסות ותיאום. התיאום והוויסות של פעולת המערכות בגוף האדם מתבצעים באמצעות תקשורת בין המערכות, שבה משתתפות מערכת ההובלה, מערכת העצבים והמערכת ההורמונלית. ● הסביבה הפנימית של גוף האדם נשמרת יציבה בתחומים מסוימים (הומיאוסטזיס). ● העור ורקמות החיפוי הם הגבולות בין הסביבה הפנימית של הגוף לסביבה החיצונית. ● יחסי הגומלין בין גוף האדם ובין סביבתו כוללים: קליטת חומרים ואנרגיה, קליטת מידע, הפרשת חומרים ופליטת חום. 	<p>גוף האדם בנוי מתאים, רקמות, איברים ומערכות.</p> <p>התפקוד הכולל של הגוף מותנה בתיאום ובוויסות כל הפעילויות המתרחשות בו.</p> <p>האדם הוא יצור רב-תאי, הוא מופרד מן הסביבה, מקיים עמה יחסי גומלין ושומר על סביבה פנימית יציבה.</p>

חומר למבחן מעבר לבוגרי כיתה י' במגמת ביולוגיה

מונחים ומושגים נוספים	מפרט תכנים	רעיון / תופעה
<p>ATP, אנרגיית חום, אנרגיה כימית זמינה, נשימה תאית. אנרגיית חום, גליקוליזה</p> <p>חד-סוכר, מיטוכונדריה, נשימה אירובית, פוספט (זרחח), תסיסה, ATP, ADP.</p> <p>גליקוליזה, מעגל קרבס, תסיסה לקטית, תסיסה כוהלית</p>	<p>נשימה תאית</p> <ul style="list-style-type: none"> • האדם, ככל יצור חי, זקוק לחומרים לבניית הגוף ולהפקת אנרגיה. • תהליכים של חילוף חומרים (מטבוליזם) נעשים בתאי הגוף בסיוע של אנזימים המשמשים כזרזים ביולוגיים. • הנשימה התאית כתהליך אנזימטי רב-שלבי, שבו מופקת אנרגיה כימית, המשמשת לביצוע כל תהליכי החיים בתא. • חשיבות ה-ATP כמתווך בתהליכים צורכי אנרגיה כגון העברה פעילה, ושינויים כימיים 	<p>חילוף חומרים (מטבוליזם) מאפיין יצורים חיים.</p> <p>בכל תא מתקיימים תהליכים להפקת אנרגיה זמינה.</p> <p>בתאים מתקיימים תהליכים של פירוק, בנייה ושינוי – חילוף חומרים (מטבוליזם).</p> <p>תהליכים אלה מלווים בשינויים אנרגטיים.</p>
<p>קרום בררני, אוסמוזה, דיפוזיה, העברה פעילה.</p> <p>איזוטוני, בררנות, הומאוסטזיס, היפוטוני, היפרטוני, חדירות הקרום.</p> <p>חלבונים, משאבות, נשאים פוספוליפידים, קולטנים, תעלות.</p>	<p>מעבר חומרים אל התא וממנו</p> <ul style="list-style-type: none"> • קרום התא מאפשר/מונע מעבר של חומרים דרכו. הודות לתכונה זו נשמרת בתוך התא סביבה פנימית שונה מהסביבה החיצונית. • קרום התא, הוא מבנה דינמי, המאפשר קיום סביבה פנימית יציבה השונה מן הסביבה החיצונית של התא. • מבנה קרום התא והתאמה לתפקוד. • דרכים למעבר חומרים דרך קרום התא. 	<p>התאים, מהם בנוי גוף האדם, מופרדים מן הסביבה על ידי קרום בררני.</p> <p>בתוך התא קיימת סביבה פנימית שונה מסביבת הנוזל הבין-תאי.</p> <p>קרום התא (ממברנה) מפריד בין הסביבה הפנימית לסביבה החיצונית של התא, דרכו מתקיים מעבר דו כיווני של</p>

חומר למבחן מעבר לבוגרי כיתה י' במגמת ביולוגיה

מונחים ומושגים נוספים	מפרט תכנים	רעיון / תופעה
<p>אוסמוזה, אנדוציטוזה, אקסוציטוזה, דיפוזיה, דפלסמוליזה, העברה פעילה, מפל ריכוזים, פלסמוליזה.</p> <p>קולטנים יחודיים</p> <p>מיטוכונדריה</p>	<ul style="list-style-type: none"> קליטת אותות מהסביבה החיצונית אל תוך התאים נעשית דרך קרום התא. המידור בתא מאפשר פעילות מגוונת וקיום סביבות שונות בתוך התא ובתוך האברונים השונים. 	<p>חומרים.</p>
<p>אתר פעיל, בופר, דנטורציה, מבנה מרחבי, מעכב, ספציפיות.</p>	<ul style="list-style-type: none"> האנזימים אנזימים כזרזים ביולוגיים, המאפשרים את קיומם של התהליכים בתא. פעולת האנזימים מושפעת מגורמים שונים, כמו pH, טמפרטורה, ריכוז סובסטרט (מצע), ריכוז אנזים ומעכבים. 	<p>התהליכים הכימיים ביצור החי מזורזים על ידי אנזימים</p>
<p>דו סוכר, חד-סוכר, חומצות אמיניות, חומרים אורגניים, חומרים אי-אורגניים, חלבונים, ליפידים; פחמימות, רב-סוכר, תאית, חומרי תשמורת: גליקוגן, עמילן, שומנים.</p>	<ul style="list-style-type: none"> הרכב כימי של תא היסודות העיקריים הבונים את התרכובות האורגניות הם מועטים (C,H,O,N,P,S), ואף על פי כן מגוון התרכובות בכל תא גדול מאוד. ההרכב והתכונות של פחמימות, ליפידים, חלבונים, חומצות גרעין. חומרי תשמורת: חשיבות, מאפיינים, דוגמאות בצמחים ובבעלי חיים. חשיבות המים והמינרלים. 	<p>בתא מתקיימת סביבה מימית. רוב החומרים הבונים את תאי היצורים החיים הם תרכובות פחמן אורגניות מסוגים שונים. בתאים מצויים גם מינרלים.</p>

חומר למבחן מעבר לבוגרי כיתה י' במגמת ביולוגיה

מונחים ומושגים נוספים	מפרט תכנים	רעיון / תופעה
פרוק מכני, פרוק כימי, ספיגה. אמוניה, אלכוהול	<p>מערכות בגוף</p> <p>מערכת העיכול (כולל חומר של כיתה ט)</p> <ul style="list-style-type: none"> • מיקום, התאמה בין מבנה לתפקוד • עיכול מזון וספיגת מזון אל מערכת ההובלה <p>הכבד</p> <ul style="list-style-type: none"> • מיקום ותפקוד: - יצירת שתן - אגירת פחמימות - נטרול רעלים 	<p>המערכות השונות בגוף מאפשרות קיומם של תהליכים פיזיולוגיים.</p> <p>במערכת העיכול מתקיים תהליך פרוק/ספיגה של מזון המהווה מקור לחומרים לבניה ולהפקת אנרגיה.</p> <p>הכבד מסייע לתהליכים הומאוסטטים</p>
בית החזה, נאדיות הריאה, סמפונות, סרעפת, קנה נשימה, ריאות, שרירים בין-צלעיים. לחץ אוויר, נשיפה, קצב נשימה, שאיפה. CO ₂ , חומצה פחמתית, מרכז הנשימה במוח. ניקוטין, עטרן, CO	<p>מערכת הנשימה</p> <ul style="list-style-type: none"> • מיקום, התאמה בין מבנה לתפקוד • חילוף גזים (חמצן ו-CO₂) עם הסביבה • ויסות קצב הנשימה. • השפעת העישון וזיהום האוויר על מערכת הנשימה 	<p>במערכת הנשימה מתקיים חילוף גזים בין הסביבה החיצונית לסביבה הפנימית של הגוף.</p>
אבי העורקים, ורידים, ורידי הריאה, חדר, טסיות דם (לוחיות דם), כלי דם כליליים, נוזל הדם (פלסמה), נימים,	<p>מערכת ההובלה</p> <ul style="list-style-type: none"> • מערכת זרימה ותיווך המקשרת בין מערכות שונות. 	<p>מערכת הובלה מתווכת בין הסביבה החיצונית לסביבה הפנימית של הגוף, מקשרת בין חלקי הגוף ומאפשרת מעבר</p>

חומר למבחן מעבר לבוגרי כיתה י' במגמת ביולוגיה

מונחים ומושגים נוספים	מפרט תכנים	רעיון / תופעה
<p>עורקים, עליה, תאי דם אדומים, תאי דם לבנים.</p> <p>דופק, לחץ דם (דיאסטולי וסיסטולי), מחזור דם גדול, מחזור דם קטן, פעימת לב.</p> <p>ברזל, המוגלובין.</p> <p>טסיות דם/לוחיות דם, פיברין, פיברינוגן.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • לב – מיקום, התאמה בין מבנה לתפקוד • כלי הדם – סוגים, התאמה בין מבנה לתפקוד • רקמת הדם - הרכב ותפקוד. - הובלת חמצן בדם: קישור להמוגלובין שבתאי דם אדומים. - הובלת CO₂ בדם: תגובה עם המים בפלסמה, המסה בפלסמה, קישור להמוגלובין. - הובלת חומרים. - הסעת חום. - קרישת הדם כמנגנון למניעת איבוד דם. - הגנה: תאי דם לבנים 	<p>חומרים ביניהם.</p>
<p>אדרנלין, נפח פעימה, קוצב לב, קצב לב, תפוקת לב.</p> <p>אריתרופויטין, קצב לב</p> <p>גלוקוז, המוגלובין, כולסטרול, ספירת</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ויסות קצב הלב. • ויסות זרימת הדם לאברי גוף שונים. • תגובה לגבהים, ויסות ייצור תאי דם אדומים • בדיקת דם 	<p>חריגות מהמצב ההומיאוסטטי ניתן</p>

חומר למבחן מעבר לבוגרי כיתה י' במגמת ביולוגיה

מונחים ומושגים נוספים	מפרט תכנים	רעיון / תופעה
דם, הזעה, הומיותרמי/אנדותרמי, הסעת חום, קצב חילוף חומרים (מטבוליזם), כלי דם היקפיים, קוטר כלי דם, רעידות	<ul style="list-style-type: none"> • ויסות טמפרטורת הגוף – מנגנונים פיזיולוגיים ומנגנונים התנהגותיים. • בדיקת טמפרטורת הגוף 	לאבחן באמצעות בדיקות שונות.
כליה, נפרון, ספיגה חוזרת, שלפוחית שתן, שתן, שתנן, תסנין. הזעה, התייבשות, מאזן מים תקין, נפח השתן וריכוזו, ADH. גלוקוז, חלבון	<p>מערכת הפרשה</p> <ul style="list-style-type: none"> • מיקום • הכליה כאיבר הומאוסטטי. תפקודים עיקריים: <ul style="list-style-type: none"> - סילוק חומרי פסולת הנוצרים בתאים וסילוק רעלים ממקור חיצוני. - ויסות מאזן מים, מלחים וחומרים חיוניים אחרים. • בדיקת שתן 	<p>במערכת ההפרשה מסולקים חומרי פסולת מהגוף.</p> <p>חריגות מהמצב ההומיאוסטטי ניתן לאבחן באמצעות בדיקות שונות</p>
דלקת (זיהומית), דמעות, מוגלה, עור, פגוציטים (תאים בלעניים), ריסים ריריות אנטיגן, דחיית שתל, השתלת איברים, חיסון טבעי, חיסון מלאכותי, לימפוציט, נוגדן, תא	<p>מערכות ההגנה</p> <ul style="list-style-type: none"> • תגובה לא ייחודית <ul style="list-style-type: none"> - אברים, תאים. - דלקת, סימנים חיצוניים של דלקת • תגובה חיסונית ייחודית <ul style="list-style-type: none"> - הבחנה בין "עצמי" ל"לא עצמי" (זר) 	<p>לגוף מערכות ההגנה המונעות חדירת גורמים זרים ומערכות המזהות גורמים שחדרו לגוף ומגיבות אליהם.</p> <p>חומר זר (אנטיגן) או אורגניזם זר, החודר לסביבה הפנימית, עלול לגרום</p>

חומר למבחן מעבר לבוגרי כיתה י' במגמת ביולוגיה

מונחים ומושגים נוספים	מפרט תכנים	רעיון / תופעה
זיכרון, תגובה ראשונית, תגובה שניונית. תרומת דם, Rh	<ul style="list-style-type: none"> - זיכרון חיסוני - יצירת נוגדנים • חיסון: חיסון סביל, חיסון פעיל • קבוצות דם (A,B,O) ועירויי דם. 	לשיבושים שונים הבאים לידי ביטוי במחלה.
אדרנלין, איבר מטרה, הורמונים, משוב שלילי, קולטן. לבלב, גליקוגן, גלוקגון, אינסולין, סוכרת.	<p>המערכת ההורמונלית (מערכת הפרשה פנימית)</p> <ul style="list-style-type: none"> • מערכת המווסתת פעילות מערכות שונות באמצעות הורמונים. • בלוטות הפרשה פנימית, מקומן, תפקודן וההורמונים המופרשים על ידן: <ul style="list-style-type: none"> - לבלב - אינסולין, גלוקגון - היפופיזה - ADH, • ויסות רמת הסוכר בדם 	מערכות העצבים וההורמונים משתתפות בקליטת מידע, עיבודו ותגובה עליו ומאפשרות שמירה על ההומיאוסטזיס.
תאי חישה, קולטנים (רצפטורים) ייחודיים.	<p>מערכות תקשורת, ויסות ותיאום מערכת העצבים</p> <ul style="list-style-type: none"> • האדם קולט גירויים ואותות מהסביבה החיצונית והפנימית, באמצעות איברי חוש ותאי חישה, מעבד אותם ומגיב עליהם תוך תיאום בין המערכות והאיברים השונים. • מסלול העברת מידע: תאי חישה - תאי עצב 	קליטת מידע, עיבודו ותגובה עליו מאפיינים יצור חי. מערכות העצבים וההורמונים משתתפות בקליטת מידע, עיבודו ותגובה עליו ומאפשרות שמירה על ההומיאוסטזיס.

חומר למבחן מעבר לבוגרי כיתה י' במגמת ביולוגיה

מונחים ומושגים נוספים	מפרט תכנים	רעיון / תופעה
<p>אקסון, גוף התא, דנדריטים.</p> <p>דחף עצבי, נוירטרנסמיטר, סינפסה, קולטן.</p>	<p>תחושתיים - מערכת עצבים מרכזית – תאי עצב תנועתיים - תאי מטרה (שריר, בלוטה).</p> <p>• תאי העצב (נוירונים)</p> <ul style="list-style-type: none"> - התאמה בין מבנה לתפקוד. - העברת אותות (גירויים) בתאי עצב : אות חשמלי, אות כימי - מעבר האות העצבי בין תא עצב אחד לאחר, או בין תא עצב לתא מטרה נעשה (בדרך כלל) כאות כימי בסינפסה. 	